М. ЖИВОВ

ФӘРӘҺЛИ ТАНЫШЛЫГ

Әзәрбайҗан нәсринин әсасларынҗа дир иҳтимамлы фикрә гаршы Мариэтта Шагинянын эчтирасы «Литературная газета»ә сәнифәсиндә инанылмачылыгла сөзләнирди. Лакин шүбһәсиздир ки, биз, рус охучулары Әзәрбайҗан нәсрини, Әзәрбайҗан поэзиясындан пис биләдик. Чох талантлы Сәмәд Вургундан тутмуш ганч шаирә Никара гәдәр Совет Әзәрбайҗанынын бир чох шаирларинин ады бизим үчүн чохдан әкиз ал одугу үчүн Һалда, биз Әзәрбайҗан нәсрини Һаггында ҳеч бир классикларын илә бәлә таныш дейилик. Әзәрбайҗан совет язычыларынын адлары ичә биздә онларын әсәрләри илә әлагәләндирилмир, чүнки онларын әсәрләри бизә мә'лум дейилдир. Буна көрә дә республикаларын нашриётлә «Азәрнашр»ин «Әзәрбайҗан совет әдәбийаты алманахы» бурахмасынын хүсусилә дагыдылмасы лазымдыр. Бу алманахын ярыдан чохуну бәдии нәср тәшкил едир.

Нәср фәслиндән әввәл көләк шеирләр санки нәсрлә, ярыш кимир ки бурада демәк олар ки, нәср биринчилийи, мубаризәсиз әлдә вермәк фикринә дейилдир. Әзәрбайҗан поэзиясынын әсәрләри бәри дәвам әдән традисионлары шубһәсиз ки, онларын инкишафына хүсуси тә'сир кестәрәкә, онун ән яхшы кейфийәтә олмасына тә'мин этмишдир.

Гәрб нәсри, хүсусән франсыз нәсри усталары өз ярадычылыгларына шеирдән башлаярдар әкин әдирдилар ки, бу онлара йығчам язмагы өйрәдәчәкдир. Азәрбайҗан әдәбийаты өз йығчамлығы илә фәхр этмәйә һаггылыдыр. Чәлил Мәммәдгулуздәнин (Молла Нәсрәддин) бу фәсли ачан «Почта гутусу» һекайәси бу йығчамлығын нүмунәсидир. Индики әсрин әввәлләриндә «Мән кәләрсәм вар олсун амалым! яшасын шаһәрим - нуррийәт!» дейә язмыш олан Сабири һаглы олараг Әзәрбайҗанын совет поэзиясынын билаваситә сәлафи һесаб едирләр. Мәммәдгулузәдә дә әйни дәрәчәдә Әзәрбайҗан совет нәсринин сәлафи һесаб едилмалидир. «Почта гутусу» һекайәси илк дәфә олараг 1904-чү илдә чап едилмишдир. Бу әсәр ондан хейли габаг язылмышды. Авторун хаһиш едә биләчәкди ки, бутун халгара аталанда әйнинн шәклини тохумат истәйир. О заман тонгал башында һалай вуруб отурмуш бүтүн чобанлар һамысы бирдән гейри - ихтиярі олараг «Лейли» дейә сәсләнирдиләр. Сонра чобанлар шикаәтләнирдиләр: онлар һәр ил Лениннин портретини өзләри илә дағлара кәтирирдиләр, лакин туман, яғыш онларын алачыгларына вуруб дағылыр, портрети онлардан әлиндән алыр вә онлар әйнар узуну өз шәкилсиз етим галырлар. Гыз тохуячағы портрети онлара вермәйи гәт әдир. «Лакин гыз нахышларынын сон илмәйини вурдуғу бир күндә, бутун адам январ гарынын өртүйү алтында, о ағ гыз күтүндә, гара бир хәбәр мәшһур галандығы Гурбан Гурбанын өнүндәсинә чырпды... Гурбан сөнүмү сөнмүш ири гара көзләриндәки кәдәри бу ипликлә татарат, алван нахышларыны гара бир һәшиә өнәрисинә алды. Сонра гыз о ишығы бояларны бу гара чәрчивәдә көрәрәкә ири-дәри бир дәрәчәдә динләрә гатланма гуввәси топламасына чох мәһәр этмишди. Һеч олмазса ики шаирин—әзәрбайҗанлы Низами илә Пушкин Чәмнинин иҳлари дигәтлә мүгаибәсә әдәнләр кими бундарын шәрәфи арасындакы фәрг дәрәҗә һиссе әдилир: Низамидән өз әсәр сонра яшамыш олан көзәл шаир Чәмнинин алван, бөйүк вә формача мүкәммәл иҗс гоюб кетмишсә дә, онун Европа илә мүнасибәти Низамынкы мүнасибәтиндән үзәр көрүнүр. Чәмнинин мүнасибәтиндән үзәр көрүнүр. Чәмнинин мүнасибәтиндә бишдамыш күләк сүбһә яхын бирдән кәсди. О, санки кәмәрин алтында бишдамыш күләк кимә дүн ойчүнүн кулдәсиндә яраланарыг агачларын башындан ера сарылды. Ашағыда отлар үчүндә бир-дәнә дәрә ганад чалыб сонра тамамилә сусду. О заман Низәт гары өз нөвәси Гурунду этирдиләр отлар дәрәсинә апарды. Чүнки бу кечә орада чобанларын йығлары арасында ийлик бөямәг үчүн солмаз бир вәрәк кәзәд бир чичәк алмалы идиләр. Онлар чичәй тапдылар, лакин йолда туфана дүшдүләр вә чобанлар-ның янына кәлиб орада даллаландылар. Гарының бояг назыларамә сиррини нәвәсинә өйрәтдийини биләрәк чобанлар, «Һохса гыз өзүнә кәлилик халчасы тохумат истәйир?» дейә сорушурлар. Гары буна белә чаваб вериР: «Йох, о, бу бояглара халчасында атасынын шәкилини тохумаг истәйир». Чобанлар нейрәт әдирләр: гызын мәрһум атасы бутүн өмрү боюн чобан олараг дағларда яшамышдыр. Инди догрудандамы онун шәкли галмышдыр ки, гызы о шәклин үзүнү халчаә көчүрә биләйдиз? Буну эшитдикдә гары қүрүмсәйәрәк аиладыр ки, бу, бутун халгара аталанда әйнинн шәклини тохумаг истәйир. О заман тонгал башында һалай вуруб отурмуш бүтүн чобанлар һамысы бирдән гейри - ихтиярі олараг «Лейли» дейә сәсләнирдиләр. Сонра чобанлар шикаәтләнирдиләр: онлар һәр ил Лениннин портретини өзләри илә дағлара кәтирирдиләр, лакин туман, яғыш онларын алачыгларына вуруб дағылыр, портрети онлардан әлиндән алыр вә онлар айлар узуну о шәкилсиз етим галырлар. Гыз тохуячағы портрети онлара вермәйи гәт әдир. «Лакин гыз нахышларынын сон илмәйини вурдуғу бир күндә, бутун адам январ гарынын өртүйү алтында, о ағ гыз күтүндә, гара бир хәбәр мәшһур галандығы Гурунду этирдиләр отлар дәрәсинә апарды. Рәһимовун романы Һаггында бу парчаә көрә фикир йүрүтмәк даһа чәтиндир. Лакин Мирчәлалын романындан дәрх әдилмиш бир фасил онун әһәмийәтли бир әдәби һадисә олдуғуну анладыр.

(«Литературная газета»дан)

Москвада Әзәрбайҗан әдәбийаты декадасында иштирак әдәнләр Ленин адына Ленин ордени Һәрби Сиясәт Академиясиндә. **Шәкилдә:** отуранлар—(солдан) Совет Иттифагы Гәһрәманы **Г. В. Котков**, академик **Н. К. Лупполл**, **Мирчәлал, С. Вургун, Чәфәр Һәидар**, аяг үстә дурәнлар (икончы сырада) **М. Рәфиин, Кирпотин, С. Рәһимов**, академия начальникинә мүавини **А. И. Шчербаков**, академияны артиллерия - моторлашдырма - механикләшдирмә факултетинин начальники **С. С. Шатилов, Фәхри, Әбулфәсән**, (үчүнчү сырада) **М. Сейидзадә, Әләкбәр Чәфәров вә Осман Сарыәәлан** йолдашлар.

Фото Г. Константиновеч

Әдәбийятымызын даһа парлаг гәләбәләри уғрунда

Сәнәт байрамы

Әзәрбайҗан сәнәт бағынын чичәкләрини гызыл пайтахтын ичи вә интеллигенциси гаршысында мүмкин этдиримк чох да асан дейилдир. Бунун үчүн дадлымыз әдәбиятымызын гадим тарихә малик олмасы чатыр.

Айын 17-сидир. Москва консерваториясынын 2 мин нәфәрлик залында динлойичиләр отурмаға ер таппмаҗаг... Сакитликдир. Ерләрдән бәбланан тамашачылар шеиримизин байрамында иштирак этмәкдәкдир. Бунда чүмлә дадлымызда әдәбиятымызын гадим тарихә малик олмасы чатыр.

Ашағыдакы ашыгларын сәнәтинә гулаг асаг:

Гызыл пайтахтда бизә көстәрилән бу мәнәббәт вагтында сәнкин сүрәтдә чап едилмиш Азәрбайҗан шеир антологиясы илә гаранлымышды. Буна көрәдир ки, декадамыз белә һәрарәтлә гаршыланыр.

Кечирдийимиз мүсаирәләрдә язычыларын хүсуси илә гулаг асанларын сейиләтләриндә унудумаз Һаллар вардыр. Будур, шаир Вера Инбер дейир:

— Билирсинизми, Азәрбайҗан әдәбийаты рус совет әдәбийатына тә'сир бағышламаға башламышдыр. Луговской, Адалисин «Дурналар» шеири Вәдади вә Вагифә һәсрәдир. Шеириннин гәрибә формалары вар. Мән дә әлә бир шеир язмаг истәйирәм ки, ахыр мәсрәләрдә дә өзүмдән данышсын вә шеирин ичәрисинда адым олсун. Бу форма Азәрбайҗана аиддир.

Һәлә һәрби академиядакы бир полковникин сөзләри хатырымдан чыхмаыр. О, иҳлясы апаран сәдә мане олмаҗан чәкинҗәк иҳлаиилан дейир: «Бәли, Йоллаш, сизин шеириниз чох көнүш бир фәзаә маликдир. Орада учмаг үчүн олдуғча мәһир шеир пилоту олмаг лазымдыр».

Сталин адына автозаводун култура сарайындакы ишчинин сөзләри бу полковникин сөзләринин башча шәкилдә ифадә әдир: «Азәрбайҗан әдәбийаты сөзүн әсл мә'насында бөйүк бағчасыдыр. Онун әлмаз булбулдәри, солмаз күлләри вардыр.»

Бу декада әдәбийат тарихимизә йүксәк тарихи бир һадисә кими гаҗалачаҗдыр. Бизә азаддыр йолунда гардашлыг әли узатмыш бөйүк рус язычыларын сәнәткарлары әдәбийатымызын бу нумайәндәсә бир даһа бизә көмәк этди.

Чичәкләнән Азәрбайҗан совет әдәбийатында улу Сталин бөйүк гайғы бәсләйир. Язычыны инсан гәлбинин мүһәндиси аллаидыран бәшәр гәлбинин әсл мүһәндиси кәнә бәдкәлмиш улу Сталинә уҗуг илләр бөю миннәтдарыг.

М. РАҺИМ

Йүксәк кейфийәтли әсәрләр ярадаг

Гызыл Москвада кечирилан Азәрбайҗан әдәбийаты декадасы бизим әдәбийатымызы тарихиндә ени бир сәһифә ачды. Бу декадада әсәрләрдән бәри кизли бир хәзинә кими кизлинда галаны Азәрбайҗанын бөйүк шаирләри Низами, Фүзули, Нәсими вә Вагифин шеирләри илә дүнйа ән революцион, ән гәһрәман бир халг олан гардаш рус халгы арасында таныш олду.

Декада заманы Москва халгы бизим дорма гардаш кими габул этди. Биз рус язычылары ичәрисиндә өзүмүзү аиламыз ичәрисиндә олдуғумуз кими һисс едирдик. Бу декада халгларын Сталин достлуғуну бир дә бир сүбут этди. Декада заманы биз язычылара аиф олдуғ ки, яратдығымыз әсәрләр ялныз Азәрбайҗан арасында галамаҗаг, кениш арена—СССР арасында чыхмалдыр.

Декада бизим гаршымызда мәс'улийәтли вәзифәләр гоюр ки, о да йүксәк кейфийәтли әсәрләр яратмагдан ибарәтдир. **М. СЕЙИДЗАДӘ**

Әпохамыза лайиг әсәрләр язаг!

Москвада кечирилмиш әдәбийат декадасы, әнәнә тарихи ирси вә шәрәфли тәрәдиҗилара малик олан классик әдәбиятымызын, сүр'әтлә инкишаф әдән совет әдәбиятымызын әйнлмәси, танынмасында бөйүк бир иш олду. Биринчи дәфә идк ки, Азәрбайҗан әдәбийаты вә онун устаҗлары тәшкилатлы сүрәтдә 183 милиондуг совет охучусунун гаршысына чыхмарды. Бу, ә инки Азәрбайҗан әдәбийаты, әйни заманда бутун совет әдәбийатында илк вә көзәл бир тәчрүбә идк. Шохсән мән, декада кулминасиндә яшадығым ики һиссе унутмарам. Биринчиси, мәгрурлуг һиссе идк.

Әдәбийатымыз, сәнәткарларымыз, әсәрларимиз нагтында чох бөйүк вә һам дә доғру гиймәт, фикир әшитмәк вә буну гызыл пайтахтын йүксәк әәвгли әлм вә сәнәт адамларындан, Москва интиимаийәтиндән әшитмәк чох хош идк. Москвалы йолдашлар Низамидән, Натавандан, Сабирдән, Молла Нәсрәддиндән сөзвинч вә һәйәчанда данышмр вә бу бәдии хәзинәнин күтләләрә еридилмәсинин, әлми тәһлил илә өйрәнилмәсинин арзы вә тәләб әдирдиләр. Ленин — Сталин епохасынын әдәбияты кениш вә ишыглы инкишаф әдә биләчәк вә илә кәлән сонет әдәбиятымызы гәләбәләрини, онун үчүн яранмыш сонет, социализм шәраитини көрдүкчә биз даһа артыг севинир, фәрәһлөнирдик.

Икинчи һиссе—кәлчәк һиссеси, иҗдамәк, яратмаг, язмаг һиссе идк. Хүсусилә чаван сонет язычыларымыз ки, ярадычылыг руһу рабат бурахмырды. Бизим чохумуз өз языдгларымызын сайындан вә самбаһлыдан һаҗыз идик.

Биз көрәк сәнәткарлыг мәсәлә-рини артыг фикир вә рәк. Көрәк рус вә дүнйа классикләрindән вә ки, мүкәмдәр өйрәнәк. Көрәк тематика дәрасини кенләндирәк. Совет, социализм һәятымызын бәдии ифадәси үзәрindә чох ишләәк. Әпохамызы әкс әдән, әпохамызы лайиг әсәрләр язаг. Бәлә этсәк, совет охучусунун ялныз һамысы бәшмыз уча, үзумүз аг, сөзүмүз тә'сирли олар.

МИРЧӘЛАЛ

Декада мүнасибәтилә бир нечә сөз

Москвада кечирилмиш әдәбийат декадасы бир даһа нумайиш этдирди ки, Азәрбайҗан әдәбийаты дүнйа әдәбийатына Низами, Фүзули, МирзәӘфтәли Ахундов кими бөйүк гигантларын адыны гейд этдийи кимә, иҳрин илк бир заман ичиндә Умумитифаг мигасында әһәмийәтли олан бир совет әдәбийаты да яратмаҗы бачармышдыр.

Декада ачыг көстәрди ки, биз, әдәбиятымызы Умумитифаг әренасына чыхармаг үчүн азәрбайҗанчадан русчан тәрҗүмә мәсәләларини енидән, тә'җ гоймалыйыг.

Инди нәср әсәрләрини русчан тәрҗүмә этдикдә буну мүтләг нәзәрдә тутмаг лазымдыр. Нәср тәрҗүмәси ишинә бөйүк рус әдибләри чәлб едилмәсәсә бизим нәсримизин бутун инчаклаҗ вә бөйүк кейфийәти башга гардаш милләтләрини охучуларына чатдырыла биламәз.

Декада заманы мәркәзи гәзетларда чыхан мәгаләләрин әксәрийәти вә хүсусән сонет язычылары иштирагы фамра секининдә ан мәшһур тәнгидчиләрин вә драматургларын иштирагы илә кечирилмиш Азәрбайҗан драматургиясы мушавирәсі: Азәрбайҗан драматургиясынын бу саат йүксәк бир пилләдә дурдуғуну вә Умумитифаг мигасында драма әсәрләри вердийини гейд этди. Ачыг Москва театрлары бу габагчыл Азәрбайҗан драматургиясы илә бу вагта гәдәр аз мараглanмышлар. «Вагиф» кими әсәрләрин Москва сәнәткарларында ойнанмасы бизим драматургиямызын мүвәффәгийәтләрини көстәрмәкдә барабәр һәмин театрларын ялныз ярадычылыг чәһәтдән галдыра биларәм.

Ачыг драматургиямызын ән бөйүк нөгсанлы бурада гейд этмәдән кечмәк олмаз. О да будур ки, драматургиямыз муасир темалардан узаглашыр, сәнәмиздә ени, муасир совет һәятындан алынмыш әсәрлар чох аздыр.

Декаданын мейдана чыхардығы мүвәффәгийәтләрин мөнкәмләтмәк, нөгсанлары арадан галдырмаг үчүн ишә даһа бөйүк бир гүвә илә кириштмәк лазымдыр.

САБИТ РӘҺМАН

Унудулмаз күнләр

Биз гәлбимиздә бөйүк халгымызын азадлыг нәғмәсиндә гызыл Москвая чатдыг. Шәәрин узагдан көрүнән ишыглары, үрәкләримизи бөйүк бир һәйәчанла доллдурмушду, биз бу әәәмәтли шәәәр тез говушмаг әшгилә чырпынырдыг. Догрудан да Москва бизи мөһрибан бир дә кими гаршыламы. Станцияда рус язычыларынын дәрин бир сәмимийәтлә бизә гәдәм этдикләри күл дәстәләриндә бутун бир өлкәнин мәһәббәти варды...

Москвада олдуғумуз заман кечирдийимиз ашгын кечаләр мәнә унудулмаз бир тә'сир бурахмышдыр. Истор Сталин адына автозаводун ишчиләри клубунда, истәрсә өлкә гәһрәманлары, өлкә мүдафиләри гаршысында әдәбиймиз чыхыллар, яхуд галан доллдуларымыз рус язычылары арасындакы дәрин вә һам заман әйни мәһәббәт вә әйни сәмимийәтлә гаршыланырды. Бунун ялныз бир сәбәби варды: Дилимизин башы дүшмәсәләр дә бизи дилдәйәнлар бизим бөйүк бир халгын азадлыг нәғмәсини оху дуғумузу, бизә бу шәрәфли күнләри әрәәр бөйүк Сталина дәрин сәлагәт вә мәһәббәт һиссини ифадә этдийимизи бизим бу күнләрә

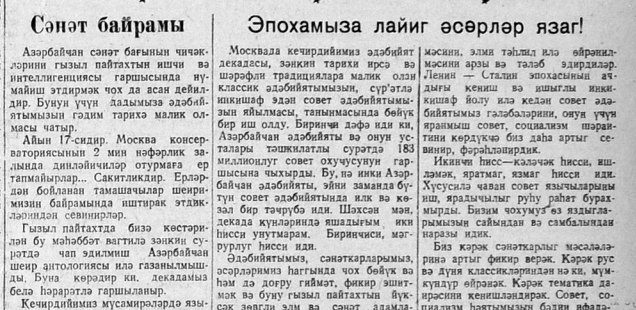

Гөте һәр ан шөрәшләрдәки материалларына рәһбәр тутмагла бәрабәр, онларын мә'хәзләринә, онлары өзләриндән даһа чох тәнгиди янашмыды. Гөте мисал үчүн Девлатшаһын өз биографиясында ресына гойдуғу әфсанәләр вә мәһәккә биографик фактлары һеч бир әрдәә кәстәрмир. Гөте, ярадычылыг сиясынны бунча дәрин конкретликлә ашкара чыхартдығы Низамиинн һәятиндан языдгда да ялныз чох сыҗа бир чүмлә илә кифайәтләнир: «Чүмлә мийәтдә дедикдә о, (Низами) өз сакит пешәсинә үйгун олараг сәлчүгилар һөкмранлығы алтында сакит һәят кечирдиги вә өз доғма шәһәри олан Канчә шәһәринда (Vaterstadt Gendsche) дафн едилмишдир» Гөте Шәрги географиясыны кәзә билирди, өз шеирләрindә һәм Трансоксаниянын вә Бухаранын, һәм Иран вә әрәб шәһәрләри Исфаһаны, Бәсрәни, Бағдадын (есеаи) һәр кәс үчүн Бағдад үзәт дейилә) адыны чәкир, Мазандарын вә Әзәрбайҗаны таныйырды. Мәсәлән, «Петр делля Валле» (Иранда ан әнәд сәяһәт әдәнләрдән биридир) һаггында дакы мәгаләсиндә Гөте Иран шаһы Аббас һаггында языр ки, о, «бутун өз гошунуну лап гәдим гадда или Азәрбайҗанын фарс ерләринә топламышды» (in die Flächen von Aderbijan)» *). Буна көрә дә Гөте шаирин Канчә или яхын алагасини онун биографиясынын ән конкрет факты олараг гейд әдиркән өз этдийини билирди. Бөйүк Азәрбайҗан шаиринин тарихи фаалийәт еринин Асия илә Европа сәрһәддиндә олмасы Низамидә мә'нави сарбәстлик вә кәнишләнмәсинә әмәлә кәлмишдиг. Низамиинн бөйүк биликләр вә гейри-адәти бир дәрәчәдә динләрә гатланма гуввәси топламасына чох мәһәр этмишди. Һеч олмазса ики шаирин—әзәрбайҗанлы Низами илә Пушкин Чәмнинин иҳлари дигәтлә мүгаибәсә әдәнләр кими бундарын шәрәфи арасындакы фәрг дәрәҗә һиссе әдилир: Низамидән өз әсәр сонра яшамыш олан көзәл шаир Чәмнинин алван, бөйүк вә формача мүкәммәл иҗс гоюб кетмишсә дә, онун Европа илә мүнасибәти Низамиинн мүнасибәтиндән үзәр көрүнүр. Чәмнинин мүнасибәтиндә үзәр көрүнүр. Низами бизим үчүн өлкүн мираслардилдирикән, шәрг поэзиясында өзүндән әввәл ярадылмыш олан һәр шейә өкун вурур; Низами үмумилләшдирикдә өз, санки көчәбин проектини верир ки, бурада да Гәрбин вә Шәргин адамлары көрүшүрләр. Азәрбайҗанын бу чох бөйүк поэтик фикир дайнсинин әрадыгы бөйүк табларда һәм тарихчиләр үчүн, һәм этнографлар үчүн, һәм да башга ихтисаслардан олан аламләр үчүн олдуғча чох материал вардыр. Гадим Русийада пулу әвәз әдән вәйши бейнәр дәриси или руслардыы тичарәт вә дүйәдәкләри Һаггында тарихи әнизәд («Искандарнамә») бутүн хрестоматияларыны дахил олмалы или. Низамиинн хүсусән Закафказийа или географи тасвирләри («Хосров вә Шириндә» Шапурун Әрмәнистана сәяһәти, «Искәндарнамә»дә Бәрдәә сәфәрә ки бир чох башгалары) чидди тәдгиг әдилмәлидир вә көләчәкдә бизим үчүн бир чох кәшфләр вә'д әдир. Хүсусән «Лейли вә Мәчнун»да олдуғчох чох олан тарчумәй-Һал ерләри, шәәрин өз көләчәк гәбри Һаггында кәзәл сөзләри вә бу гәбрин үстүнә көлмәйи хаһиш этмәси («Искәндарнамә»)—бутун бунлар бизим сонет кәмиамыз ичә олмаг, мәктәбә ичкин ушаглара таныш олачаг, сәнаиә вә радио илә сөзләнмәк үчүн

*) Goethe, Reclam нәшри, чилд IV, сәһ. 113.

*) Ена орада, сәһ. 171.

Москва Әзәрбайҗан әдәбийаты декадасында иштирак әдәнләр Ленин адына Ленин ордени Һәрби Сиясәт Академиясиндә. **Шәкилдә:** отуранлар—(солдан) Совет Иттифагы Гәһрәманы **Г. В. Котков**, академик **Н. К. Лупполл**, **Мирчәлал, С. Вургун, Чәфәр Һәидар**, аяг үстә дурәнлар (икончы сырада) **М. Рәфиин, Кирпотин, С. Рәһимов**, академия начальникинә мүавини **А. И. Шчербаков**, академияны артиллерия - моторлашдырма - механикләшдирмә факултетинин начальники **С. С. Шатилов, Фәхри, Әбулфәсән**, (үчүнчү сырада) **М. Сейидзадә, Әләкбәр Чәфәров вә Осман Сарыәәлан** йолдашлар.

Фото Г. Константиновеч